

ЛЕКЦІЯ 2. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти

Мета лекційного заняття: засвоїти основні терміни й поняття, що характеризують освітній процес у вищому навчальному закладі; ознайомитись із формами організації у вищій навчальній діяльності та формами контролю; усвідомити сутність освітнього процесу в закладах вищої освіти.

План

1. Спрямованість освітнього процесу в закладах вищої освіти.
2. Науково-методичне забезпечення освітнього процесу.
3. Види та форми організації навчальних занять у вищій школі.
4. Форми та методи контролю.

Ключові терміни та поняття: державний стандарт освіти, початковий план, освітня (освітньо-професійна) програма, робоча програма навчальної дисципліни, форми організації навчання.

1. Спрямованість освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Освітній процес у вищих навчальних закладах України орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до самовдосконалення й постійного поповнення знань, швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері та організації праці в умовах ринкової економіки.

Зміст освіти визначається освітньою (освітньо-професійною) програмою підготовки та навчальними планами і конкретизується в комплексах навчально-методичного забезпечення дисциплін, підручниках, навчальних посібниках, інструктивно-методичних матеріалах, а також безпосередньо у ході проведення навчальних занять.

2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу.

Навчально-методичне забезпечення навчального процесу включає:

- державні стандарти освіти;
- освітні (освітньо-професійні) програми;
- навчальні плани та пояснювальні записки до них;
- робочі програми з кожної навчальної дисципліни навчального плану;
- комплекси навчально-методичного забезпечення з кожної навчальної дисципліни навчального плану: конспект або розширений план лекцій, плани практичних (семінарських) занять, завдання до лабораторних робіт, самостійної роботи, індивідуальні завдання, питання та завдання до поточного та підсумкового контролю знань і вмінь, комплексні контрольні роботи;
- підручники й навчальні посібники;
- програми практики (наскрізні та робочі);
- методичні матеріали до написання та оформлення курсових і кваліфікаційних робіт (бакалаврських, магістерських).

Стандарти вищої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247 «Про розроблення державних стандартів вищої освіти») встановлюють вимоги до

змісту, обсягу освітньої та фахової підготовки здобувачів відповідного рівня і ступеня освіти. Вони є основою оцінки освітнього рівня громадян незалежно від форм одержання вищої освіти. Відповідність освітніх послуг стандартам вищої освіти визначає якість освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти.

Стандарти вищої освіти вводяться з метою забезпечення якості вищої освіти, а також розроблення, впровадження та вдосконалення нормативної та навчально-методичної бази, що регламентує підготовку здобувачів вищої освіти

Стандарти вищої освіти є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами в системі вищої освіти.

Стандарти вищої освіти базуються на Законі України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017), Законі України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014) та інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини в системі вищої освіти.

Навчальний план – це нормативний документ, що визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми і обсяг проведення навчальних занять, графік освітнього процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю.

Робоча програма навчальної дисципліни є основним документом навчально-методичного забезпечення дисципліни, вимоги до змісту якої встановлені п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності. Робоча програма складається для кожної навчальної дисципліни, вивчення якої передбачено освітньою (освітньо-професійною) програмою.

Складовими робочої програми є:

- тематичний план;
- власне програма навчальної дисципліни (зміст курсу);
- заплановані результати навчання;
- критерії оцінювання навчальних досягнень студента та система накопичення балів;
- форми та засоби проведення поточного та підсумкового контролю;
- рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси.

Відповідальність за реалізацію освітніх (освітньо-професійних) програм, якість підготовки здобувачів вищої освіти та відповідність результатів навчання стандартам вищої освіти несуть декани факультетів і завідувачі кафедр.

Освітня (освітньо-професійна) програма містить перелік обов'язкових і вибіркового навчальних дисциплін із зазначенням обсягу годин (кількості кредитів), відведених на їх вивчення і форм підсумкового контролю. Нормативна частина змісту освіти визначається стандартами вищої освіти, а вибіркова – закладом вищої освіти.

Основним нормативним документом, що визначає організацію навчального процесу є навчальний план.

Індивідуальний навчальний план студента складається на підставі робочого навчального плану і включає всі нормативні навчальні дисципліни та частину вибіркового навчальних дисциплін. Вибіркові навчальні дисципліни включені до індивідуального навчального плану студента так само є обов'язковими для вивчення.

Студент несе відповідальність за виконання індивідуального навчального плану. Контроль за реалізацією індивідуальних навчальних планів здобувачів вищої освіти здійснюють випускові кафедри та деканати факультетів.

Навчальний час студента складається з певної кількості академічних годин (одна академічна година - 45 хв), навчальних днів, тижнів, семестрів, курсів. Тривалість семестру визначається графіком освітнього процесу та відображається в навчальному плані. Канікули встановлюються двічі на рік загальною тривалістю не менше ніж 8 тижнів.

Відвідування навчальних занять для здобувачів вищої освіти є обов’язковим.

Наскрізна програма практики – це основний навчально-методичний документ, що регламентує мету, зміст і послідовність проведення практики, підведення їх підсумків і містить рекомендації щодо видів і форм контролю рівня знань, умінь і навичок, яких студенти мають набути під час проходження кожного виду практики за кожним рівнем вищої освіти (ступенем).

Зміст наскрізної програми практики включає програми всіх етапів практичного навчання. Практика студентів є невід’ємною складовою підготовки фахівців з вищою освітою. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття, розвиток і вдосконалення практичних умінь і навичок.

3. Види та форми організації навчальних занять у вищій школі.

Основними формами організації освітнього процесу у вишах є навчальні заняття, самостійна робота (складовою якої є індивідуальне завдання), практична підготовка, контрольні заходи та навчально-тренувальні заняття (рис. 1).

Основні види навчальних занять: лекції, практичні (семінарські, лабораторні) заняття та консультації.

Бали, отримані здобувачем вищої освіти за знання та вміння, продемонстровані у ході практичних (семінарських, лабораторних) занять, враховуються при виставленні семестрової підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

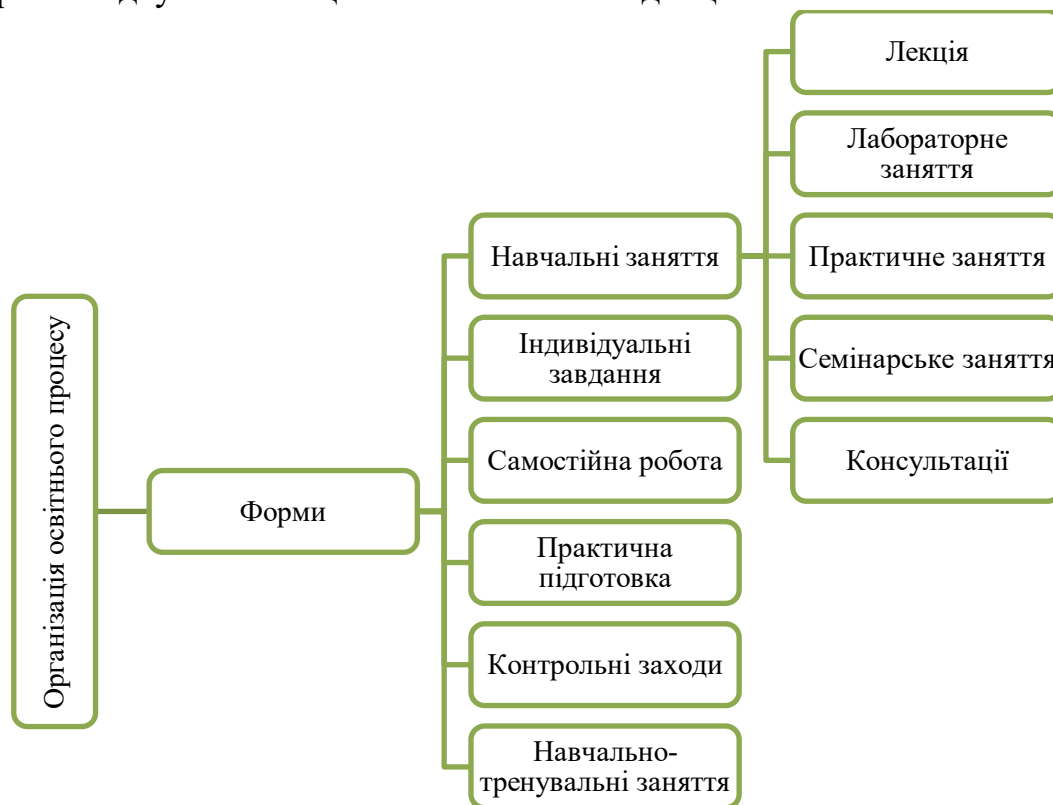

Рисунок 1 – Види та форми організації навчальних занять у вищій школі

Лекція є основною формою проведення навчальних занять у виші, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Закладаючи основи наукових знань, лекція визначає зміст інших видів навчальних занять, тому займає ключове положення стосовно них. Лекція охоплює матеріали однієї або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика лекцій визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Лекції проводяться досвідчені науково-педагогічні працівники (професори, доценти), запрошені провідні науковці та фахівці-практики з однією або більше академічними групами.

Лабораторне заняття є формою навчального заняття, при якій студент під керівництвом викладача проводить експерименти (досліди) з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та оволодіння методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Лабораторні заняття проводяться не більше, як з половиною академічної групи в спеціально обладнаних приміщеннях або в умовах реального професійного середовища (наприклад, у спортивному залі).

Практичне заняття є формою навчального заняття, при якій викладач організовує детальний розгляд студентам окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння й навички їх практичного застосування шляхом виконання студентом відповідно сформульованих завдань. Практичне заняття передбачає проведення попереднього контролю знань та ґрунтується на підготовленому навчально-методичному матеріалі – тестах, завданнях, задачах тощо.

Семінарське заняття є формою навчального заняття в академічній групі, при якій викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів (доповіді, реферати).

Викладач оцінює та фіксує в журналі підготовлені студентами доповіді, їх виступи під час дискусії, уміння формулювати й аргументовано відстоювати свою точку зору.

Індивідуальне заняття – навчальне заняття, яке проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки, розкриття та розвитку творчих здібностей.

Види, обсяг і форми індивідуальних навчальних занять, а також форми та методи поточного і підсумкового контролю визначаються індивідуальним навчальним планом студента. Індивідуальні заняття проводяться за окремим графіком.

Специфіка навчання у виші за освітньо-професійною програмою «Спорт» вимагає більш широкого застосування індивідуальних занять як для оволодіння навчальними дисциплінами, так і для повного розкриття спортивного обдарування та забезпечення якнайвищих досягнень студента в обраному виді спорту.

Індивідуальні завдання (презентації, есе, реферати тощо) з окремих дисциплін спрямовані на поглиблення, узагальнення й закріплення знань студентів, засвоєних у процесі навчання. Форма і зміст індивідуальних завдань визначаються робочими програмами навчальних дисциплін. Виконуються індивідуальні завдання студентом самостійно при консультуванні викладача в термін, визначений робочою програмою дисципліни.

Консультація – навчальне заняття, під час якого студент отримує відповіді від викладача на конкретні питання, пояснення певних теоретичних положень або аспектів їх практичного застосування. Організація консультацій передбачається як для груп, так і для

окремих студентів, якщо стосується питань, пов'язаних з виконанням індивідуальних завдань або планів спортивної підготовки.

Курсова робота – це індивідуальне науково-дослідне завдання творчого або репродуктивного характеру, яке виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення засвоєних у процесі навчання знань та їх застосування при комплексному вирішенні конкретних фахових завдань.

Тематика курсових робіт розробляється відповідно до завдань навчальної дисципліни і має практичне фахове спрямування.

Кваліфікаційні роботи (бакалавра, магістра) виконуються на завершальному етапі навчання здобувачів вищої освіти в університеті. Вони передбачають як систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності, застосування їх при вирішенні конкретних завдань, так і розвиток навичок самостійної роботи та оволодіння методикою дослідження й експерименту, пов'язаних з темою роботи.

Студент має право обрати тему кваліфікаційної роботи з переліку запропонованих випусковою кафедрою або запропонувати свою тему, відповідно її обґрунтувавши та погодивши з науковим керівником. Захист випускної кваліфікаційної роботи проводиться на відкритому засіданні спеціально створеної екзаменаційної комісії. До захисту кваліфікаційної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану, на підставі наказу ректора. Обов'язковою умовою допуску кваліфікаційної роботи до захисту є її попереднє обговорення на випусковій кафедрі у форматі передзахисту. Студенти, кваліфікаційні роботи яких на передзахисті було оцінено позитивно, допускаються до прилюдного захисту.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є формою організації освітнього процесу, спрямованою на оволодіння ними навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових занять. Зміст самостійної роботи здобувача вищої освіти за конкретною навчальною дисципліною визначається її робочою програмою, інструктивно-методичними матеріалами й завданнями, розробленими викладачем. Час для самостійної роботи регламентується робочим навчальним планом і варіюється в межах від 50 до 70% загального обсягу навчального часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни.

Самостійна робота студента, який навчається за освітньо-професійною програмою «Спорт», може виконуватись не лише в бібліотеці, навчальному кабінеті, лабораторії, але й в умовах тренувального збору, під час переїзду до місць змагань тощо.

Спортивне вдосконалення здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт», є природною та важливою ланкою їх підготовки. Значимість рівня спортивної підготовки впливає безпосередньо із сутності майбутньої діяльності фахівця фізкультурно-спортивного профілю. Особливість спортивної діяльності полягає в тому, що деякі аспекти спорту неможливо вивчити, їх можна лише відчувати, до того ж тільки на відповідно високому змагальному рівні.

За освітньо-професійною програмою «Спорт» навчаються зазвичай студенти, стаж спортивної діяльності яких становить 3-7 років. Студентський вік – найрезультативніша спортивна пора в більшості видів спорту, хоча в деяких видах (спортивна гімнастика, плавання) вона може вже залишитися в минулому. Проте й ті, хто вже пройшов пік своїх спортивних досягнень, й ті, хто знаходиться в розквіті змагальної діяльності, й ті, хто на підході до своїх спортивних висот, з однаковою мірою серйозності мають ставитись до

тренувального процесу. Адже тренування студента факультету фізичного виховання носить дещо глибший, педагогічно-аналітичний характер.

Саме тому розкладом занять і навчальним планом передбачено певну кількість годин для спортивно-педагогічного вдосконалення та підвищення спортивної майстерності. Частину відведених для цього годин студент може, за погодженням із навчальним відділом, кафедрою, відпрацювати в ДЮСШ, у навчально-тренувальних групах при кафедрах, у збірних командах клубів і регіонів, інших спортивних організаціях. Це сприяє глибшому практичному оволодінню студентом основами своєї професії. Варто мати на увазі, що частина студентів бере участь у тренувальному процесі збірних команд України і спортивних товариств, у школах вищої спортивної майстерності, на тренувальних зборах і змаганнях. Це суттєво підвищує ефективність спортивного вдосконалення студента і сприяє його фаховому становленню.

Науково-дослідницька робота студента відіграє суттєву роль у підготовці фахівців, особливо у відборі студентів, що мають здібності до проведення наукових досліджень у галузі фізичної культури та спорту.

Виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, участь у студентських наукових конференціях, перші публікації, взаємодія з науковцями, підготовка курсових і кваліфікаційних робіт – усе це етапи становлення майбутнього вченого.

Особливо цінними є наукові роботи в галузі фізичної культури, виконані студентами-спортсменами, які добре розуміють предмет дослідження та особистий спортивний досвід яких є неоціненним.

Практична підготовка студентів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми. Її метою є оволодіння вміннями, навичками та способами організації майбутньої професійної діяльності. Практична підготовка здійснюється шляхом проходження здобувачами вищої освіти практики. Вона проводиться в реальних професійних умовах під організаційно-методичним керівництвом викладача закладу вищої освіти та керівника від бази практики.

Практична підготовка студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Спорт», здійснюється:

- у фізкультурних організаціях (комітети фізичної культури, добровільні спортивні товариства, спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні споруди);
- у закладах освіти (школи, училища, виші, виховні установи);
- в установах охорони здоров'я (лікарні, будинки відпочинку, санаторії, оздоровчі центри, консультативні пункти).

Практична підготовка регламентується навчальним планом та Положенням про проведення практики студентів закладу вищої освіти.

Загальну організацію практики та контроль за її проведенням здійснює керівник практики. Навчально-методичне керівництво і виконання програми практики забезпечують випускові кафедри.

До керівництва практикою можуть залучатися провідні фахівці спортивних організацій і підрозділів, які є базами практики. За наявності вакантних місць студенти можуть зараховуватись на штатні посади. Але не менше 50 % часу вони повинні відводити на загальнопрофесійну підготовку.

4. Форми та методи контролю.

Контрольні заходи передбачають поточний та підсумковий контроль (рис. 2).

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних (лабораторних, семінарських занять) з метою перевірки рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форми проведення поточного контролю, система накопичення балів і критерії оцінювання знань визначаються робочою програмою конкретної навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться у формі семестрового контролю знань здобувачів вищої освіти в усній, письмовій формі або із застосуванням ІТ-технологій.

Семестровий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти на окремих його етапах у формах семестрового екзамену, семестрового диференційованого заліку та заліку з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом. Студент допускається до семестрового контролю, якщо він виконав всі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з дисципліни.

Семестровий екзамен є формою підсумкового контролю засвоєння теоретичного та практичного матеріалу з окремої дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід. Він передбачає обов'язкову присутність здобувача вищої освіти та письмову фіксацію відповіді.

Семестровий диференційований залік (залік) є формою підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу з певної дисципліни на підставі результатів поточного контролю знань. Він передбачає обов'язкову присутність здобувача вищої освіти.

Рисунок 2 – Форми контролю, що використовуються у вищій школі

Результати складання екзаменів і диференційованих заліків оцінюються за стобальною шкалою (шкалою ЄКТС) і національною шкалою («відмінно», «добре»,

«задовільно», «незадовільно»). Екзамени і заліки складаються в період екзаменаційних сесій або у встановлені закладом вищої освіти терміни складання заліків та екзаменів. Студенти, які не з'явилися на екзамен без поважної причини, вважають такими, що одержали незадовільну оцінку.

Здобувач вищої освіти, який за наслідками семестрового контролю має заборгованості, зобов'язаний їх ліквідувати у терміни визначені Положенням про організацію та методику проведення поточного та підсумкового семестрового контролю. Повторне складання екзаменів допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз – викладачу, другий – комісії, призначеній деканом.

Для встановлення відповідності рівня та обсягу набутих знань, умінь, компетентностей вимогам стандартів вищої освіти у ВНЗ передбачено проведення атестації здобувачів вищої освіти. Вона відбувається у формі *комплексного кваліфікаційного екзамену та/або захисту кваліфікаційної роботи*.

Екзаменаційна комісія здійснює атестацію студентів після завершення навчання на певному рівні вищої освіти. Екзаменаційна комісія перевіряє рівень підготовки випускників, присвоює їм відповідний освітній рівень, вносить пропозиції щодо поліпшення освітньо-професійної підготовки фахівців.

? Питання для самоконтролю

1. Назвіть та охарактеризуйте основні форми навчання в закладі вищої освіти.
2. Чим визначається зміст вищої освіти?
3. Перерахуйте складові навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.
4. Розкрийте особливості самостійної роботи здобувача вищої освіти.
5. Назвіть та охарактеризуйте форми й види контролю.